

Arányos modelleket a kifutóra

Az eddig megismert tervek azt jelzik, hogy a magyar választási rendszer nem fog gyökeresen átalakulni. A kormánypárti gesztusok (mindenekelőtt Lázár megnyilvánulásai) pragmatizmust, nyitottságot, a kontinuitás megőrzésének szándékát fejezik ki. A más kormányzati területektől meglehetősen eltérő kommunikációs stílus nyilván összefüggésben van azzal a ténnyel, hogy a bevezetendő változtatások hosszú távú hatása az egyes pártok sorsát illetően számos tényezőtől múlik és ezért szinte kiszámíthatatlan.

A bizonytalanság megteremti annak a lehetőségét, hogy a döntéshozók a javaslatokat ne az egyes pártok szemszögéből értékeljék, hanem annak a szempontjából, hogy milyen fajta demokráciát segítenek elő. Az eddigi vitában a kormányzóképeség és az arányosság értékei kerültek leginkább szembe egymással. Ezeket a vonatkozásokat érdemes összekapcsolni a mélyebben fekvő társadalmi értékekkel és a nemzetközi tapasztalatok kontextusában tárgyalni. Az összehasonlítás segíthet annak a felderítésében, hogy milyen tekintetben tér el Magyarország a demokratikus országok átlagától és hogy hosszú távon milyen következményekkel járnak az egyes szabályok.

Egy alaposabb nemzetközi kitekintés első körben azt mutatná meg, hogy konszolidált demokráciában a választási törvény érdemben csak ritkán változik. Az időnként előforduló reformokban egy a közös: van valami nyilvánvaló okuk. A fennálló rendszer valamelyik tulajdonsága frusztrálja a választókat, a kormányzó párt vezetőségét, a politikai elit egészét, vagy esetleg a pártvezetéssel szemben fellépő képviselőket. A változások kezdeményezői sürgető erkölcsi, hatékonysági, politikai vagy, ritkábban, gazdasági okokkal érvelnek a reform mellett.

A jelenlegi magyar reform egyik fő sajátossága az, hogy hiányzik a nyilvánvaló ok. A kisebb parlament és, kevésbé markánsan, a kampány lerövidítése, olyan célok, amelyek találkoznak a polgárok preferenciáival. Semmi sem jelzi azonban, hogy ezeket az ügyeket a polgárok fontosnak tartanának, ennyiben tehát a reform politikai indoklása nem alapulhat rájuk.

A kormányzati szereplők mindenekelőtt a kormányzóképeség erősítését nevezik meg a legfontosabb célként. Ebben a tekintetben azonban Magyarország semmivel sem marad el más országoktól. Igaz, kormányaink koalíciósak voltak és az is igaz, hogy a többséggel rendelkező egypárti kormányok általában stabilabbak. Azonban a magyar kormányok az eddigi szabályok mellett is kiemelkedően hosszú életűek voltak. Nem beszélve arról, hogy bár az egypárti kormányok talán gyorsabban hoznak döntéseket, semmi sem igazolja, hogy ezek a döntések jobbak lennének.

Magyarország és az európai országok kormányzati stabilitási mutatói *

Ukrajna	215.3
Lettország	323.5
Románia	328.6
Litvánia	337.4
Lengyelország	362.9
Portugália	362.9
Görögország	377.3
Franciaország	377.3
Olaszország	388.1
Macedonia	396.0
Albána	469.0

Szlovénia	509.8
Észtország	512.4
Finnország	535.2
Belgium	615.2
Szlovákia	631.5
Csehország	631.5
Bulgária	643.9
Dánia	718.5
Németország	772.6
Norvégia	773.2
Svédország	784.7
Magyarország	858.0
Izland	872.8
Hollandia	881.4
Ausztria	926.3
Ausztria	926.3
Írország	974.6
Nagy Britannia	1017.1
Spanyolország	1071.1
Luxemburg	1171.9

* Forrás: Az adatsorok az első választástól 2006 végéig húzódnak és azt mutatják, hogy átlagban hány napig van hivatalban egy kormány.
http://www.freidok.uni-freiburg.de/volltexte/7643/pdf/Diss_Jaeckle_gesamt.pdf.

Természetesen a többségi logikának számos előnye van: az ilyen rendszerekben nem a párt-elitek egyezkedése hanem a választók döntenek el, hogy ki kormányozzon (legalábbis ha a legtöbb szavazatot kapó párt szerzi meg a parlamenti helyek többségét), a kormányzók teljesítményéről egyértelmű döntés születik, a pártoknak érdekükben áll pragmatikusan viselkedni és a területileg be nem ágyazott szélsőséges erők tere beszűkül. Azonban Magyarországon a választási rendszer többségi komponense, a választások előtt megkötött szövetségek, valamint a konfliktusos politikai kultúra miatt már az eddigiekben is egyértelmű választási eredmények alakultak ki. A koalíciós kormányok mindannyian szolid felhatalmazással rendelkeztek. A konfliktusos politizálási stílus pedig viszonylagossá tette azt az előnyt, hogy a miniszterelnöki pozíció a jobbközép és a balközép nagypártok között vándorolt.

A választási szabályainknak többségi irányba való elmozdulása tehát legfeljebb megerősítheti a politikai rendszer azon sajátosságait, amelyek tekintetében már most is a világ élvonalába tartozunk. Eközben nem orvosolná, sőt, bizonyos vonatkozásokban súlyosbítaná azokat a bajokat, amelyek gyengítik demokráciánk minőségét: az aránytalanságot, a pártközponatok uralmát, a magas bejutási küszöböt, a vezérközponatuságot. Mind a négy vonatkozásban Magyarország messze esik az európai átlagtól.

A legnyilvánvalóbb probléma az aránytalanság kérdése. Michael Gallagher-nek, a téma egyik legnevesebb szakértőjének a honlapján szereplő adatait alapul véve és a legutóbbi öt választás átlagát kiszámítva a következő rangsort kapjuk:

Magyarország és az európai országok aránytalansági mutatói *

Hollandia	1.01
-----------	------

Dánia	1.04
Málta	1.58
Svédország	1.59
Izland	2.19
Ausztria	2.32
Svájc	3.03
Németország	3.11
Finnország	3.27
Norvégia	3.28
Észak-Írország	3.55
Belgium	3.67
Szlovénia	3.82
Luxemburg	4.1
Lettország	4.45
Észtország	4.79
Portugália	5.32
Spanyolország	5.46
Romániában	5.75
Szlovákia	5.76
Bulgária	6.1
Írország	6.16
Csehország	6.29
Lengyelország	6.91
Görögország	7.58
Moldova	8.14
Litvánia	10.27
Magyarország	10.41
Nagy Britannia	15.93
Franciaország	18.06

* A nagyobb számok magasabb aránytalanságot mutatnak. Forrás:

http://www.tcd.ie/Political_Science/staff/michael_gallagher/EISystems/Docts/ElectionIndices.pdf

Az arányosabb rendszerek nemcsak a pártpreferenciákat jelenítik meg arányosabban, de a politikai nézeteket is. Több esélyt adnak a kisebbségeknek, kedvezőbbek a nők számára. Az ilyen szabályokat alkalmazó országokban magasabb a részvétel és nagyobb a politikai rendszer legitimitása. Sőt, ahogy egy friss kutatás kimutatta, magasabb a társadalmi tolerancia szintje is.

Az ok-okozati kapcsolat természetesen nem egyértelmű. Sokszor a hatalommegosztás kultúráján alapuló, pluralizmusukat felvállaló társadalmak kényszerítik ki az arányosabb választási rendszereket. De a politikai cselekvőket párbeszédre kényszerítő intézmények ugyancsak visszahatnak a kultúra jellegére.

A fentiek alapján logikusnak tűnik a következtetés: ha már változtatunk, igyekeznünk kell a rendszert arányosabbá tenni. A javaslatok azokban nem ebbe az irányba mutatnak. Félő, hogy a rendkívül koncentrált, vezérközpontú, párbeszédképtelen pártrendszer még inkább magához idomítja a választási intézményeket. És mindezt lopakodva teszi, hiszen a politikai szereplők erőteljesebb megszűrésére vagy az aránytalanság növelésére való igény meg sem jelenik artikulált véleményként.

A kormánynak a vitára való nyitottsága üdvözlendő. De az asztalon levő javaslatok kevésbé szívderítők. Az egyes polgárok befolyását növelő reformok, úgy mint a levél útján történő szavazás lehetőségének kiszélesítése, az elektronikus szavazás vagy a preferenciális szavazat bevezetése, fel sem merülnek a vitákban, pedig mindezek vonatkozásában Magyarország a listák végén kullog. Ehhez képest több a választójog gyakorlását nehezítő javaslatot mérlegelnek a döntéshozók. A legmeglepőbb számomra az, hogy a vegyes szisztémát fenntartó de az egyéni kerületeket német módra személyessé tevő listás rendszer nem jelenik meg alternatívaként, pedig az az arányosságot és a kontinuitást egyaránt biztosítaná.

A választási szabályok a demokratikus képviselőket alapját érintik. Magyarországon az országgyűlési választások megszervezésének különösen nagy a tétje, hiszen a helyi, regionális szint súlyos kicsi, felsőház nem létezik, a korporatív struktúrák és a civil társadalmi mozgalmak gyengék, a média a pártokkal összefonódott.

A választási reformok nagy lehetőségek egy politikai közösség számára. Magyarország egyik legsúlyosabb problémája az, hogy a politikai szereplők nem képesek együttműködni. Az arányos rendszerek a hatalommegosztás intézményi világának részei. Az irányukba tett lépésekkel a politikai elit jelezhetné, hogy a párbeszédre való nyitottság nem csak izolált gesztusokban fog megjelenni.

A politikában a PR jelentsen arányosságot.

Enyedi Zsolt